

Públic

L'ABANDONAMENT DE LES FAMÍLIES: L'ESCÀS

DESENVOLUPAMENT DEL QUART PILAR DEL

BENESTAR

Vicenç Navarro

Catedràtic Emèrit de Ciències Polítiques i Polítiques Públiques,
Universitat Pompeu Fabra, Professor de Public and Social Policy a The
Johns Hopkins University i Director del JHU-UPF Public Policy Center

9 d'abril del 2021

A principis dels anys seixanta, vaig haver de marxar d'Espanya per raons polítiques (en haver d'exiliar-me degut a la meva participació a la resistència antifeixista), que em va forçar a deixar el país un dia plujós del 1962 que recordaré sempre. Me'n vaig anar a Suècia, país que coneixia bé i el govern del qual havia estat ajudant la resistència, convidant-nos a que hi anéssim en cas que ens veiéssim obligats a deixar el nostre país. **A Suècia vaig conèixer també la que es convertiria més tard en la meva esposa, fet que em va donar l'oportunitat de viure i conèixer bé la vida familiar en aquell país.**

Molts anys més tard -més de trenta- va passar una cosa que em va marcar per la resta de la meva vida, i que em va fer somniar que en algun moment pogués passar també a Espanya. La mare de la meva esposa va caure i es va trencar el fèmur, i vaig poder veure com l'Estat del Benestar suec se'n feia càrrec. Rebia cinc visites al dia dels serveis domiciliaris. En la primera visita, al matí, la rentaven i li preparaven l'esmorzar; en tenia una altra al migdia, en què li preparaven el dinar; una altra, a la tarda, per dur-la a passejar amb un cotxet o per dur-li un llibre; una altra, més tard, per preparar-li el sopar; i per últim, una visita a les dues de la matinada per dur-la al lavabo. **Cinc visites al dia garantides com a dret individual. Aquests serveis estaven gestionats i finançats pel govern municipal, juntament amb el govern regional i l'Estat central, així com per la pròpia persona dependent a través de la pensió que rebia.**

Un dia, tot sopant amb el ministre de Sanitat i Afers Socials del govern socialdemòcrata el qual estava assessorant, em va dir: ***"Vicenç, ho fem per la teva sogra per tres raons: una, perquè és un programa molt popular. Fins i tot quan guanyen les dretes -conegudes a Suècia com a partits burgesos- no gosen tocar-lo, degut a la seva elevadíssima popularitat. Una altra raó és que és més econòmic tenir la teva sogra a casa que a l'hospital. I tercer, creem ocupació."*** Un de cada cinc adults a Suècia treballa als serveis de l'Estat del Benestar, com ara la sanitat,

els serveis socials, l'educació, els serveis domiciliaris i les escoles d'infància, entre d'altres.

Els enormes dèficits dels serveis d'atenció a les persones dependents a Espanya

Em va impressionar molt aquella experiència, i sens cap mena de dubte hi va contribuir el fet que, **en la mateixa setmana que la meva sogra va caure i es va trencar el fèmur, li va passar el mateix a la meva mare**, de 86 anys. Aleshores vaig poder veure, fa més de trenta anys, **com es tractava una persona gran en aquesta condició al nostre país. No hi havia aquells serveis a Barcelona, on vivia la meva mare.** Hi havia uns serveis domiciliaris municipals per a les persones molt necessitades sense gairebé recursos, i amb una freqüència d'atenció molt baixa de tres visites per setmana. **Aquesta observació no implica una crítica a l'Ajuntament de Barcelona, ja governat aleshores per les esquerres, ja que aquests serveis no podien llavors -ni poden ara- ser finançats només pels ajuntaments.** Hi havia també uns serveis privats que enviaven personal d'atenció domiciliària, però a uns preus que els meus pares, mestres republicans represaliats per la dictadura que vivien modestament al barri de La Sagrera (un dels majors barris obrers de Barcelona), no podien pagar.

Qui cobria aquests dèficits?

Qui es feia càrrec de la meva mare? El lector ja coneix la resposta abans de llegir-la: **la meva germana Carme, de la meva edat. A Espanya, és la dona espanyola qui cobria -i segueix cobrint- aquest enorme dèficit de l'Estat del Benestar. Com a conseqüència, la dona tenia, i continua tenint, tres vegades més malalties derivades de l'estrès que l'home.**

No cal dir que s'ha avançat molt des d'aleshores, i m'alegra haver-hi contribuït en part, ja que vaig tenir el privilegi d'assessorar el candidat **Josep Borrell a la presidència del govern, un dels dirigents del PSOE amb més sensibilitat social** (va denunciar la modificació de la Constitució que va obligar l'Estat espanyol a pagar el deute als bancs per sobre de tota la resta), suggerint-li que proposés una llei de dependència que va fer seva Almunia en substituir-lo i que va passar a formar part del programa del partit fins que va ser aprovada pel govern Zapatero. **La llàstima és que l'atenció a la dependència sempre va estar subfinançada, com passa a totes les dimensions i components de l'Estat del Benestar espanyol:** sanitat, educació, serveis d'atenció a la dependència, escoles bressol, serveis socials, habitatge i un llarg etcètera. Estem a la cua dels països de l'Europa Occidental pel que fa a despesa pública social que finança aquests serveis.

I, d'entre aquests, els menys finançats són els serveis d'ajuda a les famílies, incloses les escoles bressol des dels 0 anys i els serveis d'atenció a les persones dependents, tant a domicili com residencials. Aquests serveis, coneguts com a Quart Pilar de l'Estat del Benestar, estan molt poc desenvolupats, i la major causa n'és l'escàs poder que té la dona al nostre país. Se'ls anomena "Quart Pilar" de l'Estat del Benestar perquè el dret d'accés universal (que cobreix tota la ciutadania) i individual a aquests serveis complementava, quan es van establir als països escandinaus, els altres tres pilars: l'accés a la sanitat, l'accés a l'educació i el dret a la jubilació i a les pensions.

L'enorme subdesenvolupament dels serveis d'ajuda a les famílies

A Espanya, només un adult de cada cinc treballa als serveis de l'Estat del Benestar, essent aquesta carència especialment notable en aquests serveis del Quart Pilar de l'Estat del Benestar. Destinem només un 0,75% del PIB en serveis d'atenció a la dependència, més de quatre cops menys que Suècia (el 3,2 del PIB). Aquest dèficit es dona també a les escoles bressol, ja que gastem només el 0,23% del PIB en educació infantil de primer cicle (de 0 a 3 anys), la meitat del que es gasta a Suècia, que és el 0,5%. Les conseqüències

d'aquestes limitacions són enormes. Només una petitíssima proporció de persones dependents (el 6%) reben atenció domiciliària més de 20 hores setmanals. **Hi ha més de 800.000 persones dependents que estan pràcticament excloses dels serveis públics, essent els actuals també insuficients per cobrir la població atesa. És una situació desesperada que, d'altra banda, podria resoldre's si hi hagués voluntat política per cobrir aquesta població i expandir els serveis prestats. Per això caldria crear 500.000 nous llocs de treball i augmentar la despesa en 4.821 milions d'euros.** Això significaria un increment anual de 480 milions d'euros en atenció a la dependència en un horitzó de deu anys, quelcom del tot assumible.

Pel que fa a **l'educació de la primera infància, la taxa de cobertura entre els nens i nenes de 0-2 anys és del 35% (450.000 nens).** Duplicar la cobertura, és a dir, tenir el 70% dels nens i nenes d'entre 0 i 2 anys escolaritzats, implicaria un increment de places en 450.000, la creació de 143.000 llocs de treball públics i una despesa addicional neta de 1.521 milions d'euros que, en cinc anys, suposaria un increment anual de 300 milions d'euros. L'actual grau de (sub)desenvolupament de tots aquests serveis -serveis de dependència, i serveis d'educació a la primera infància- s'ha traduït en una **enorme sobrecàrrega per a la dona, especialment durant la pandèmia, essent la seva dedicació a les "responsabilitats familiars" (cura dels seus**

nenes i nenes i de les persones en situació de dependència) el doble de la dedicació pre-pandèmia (veure el document presentat a les Cortes al juny del 2020, [El Cuarto Pilar del Estado del Bienestar: una propuesta para cubrir necesidades esenciales de cuidado, crear empleo y avanzar hacia la igualdad de género](#)).

El deteriorament de la qualitat de vida de les dones i de les famílies que ha tingut lloc durant la pandèmia

Hi ha molts indicadors que reflecteixen com la pandèmia ha perjudicat greument la situació de la dona: el 70% de les persones que han perdut la feina durant el mes de febrer eren dones (segons dades del Ministeri de Treball). Les dones ostenten més del 74% dels contractes a temps parcial, segons dades de la UGT; el 30% de les mares europees que conserven la seva feina asseguren que la seva capacitat de rendiment a la feina ha baixat durant la pandèmia, percentatge que assoleix el 37% a Espanya segons un informe de la consultora Boston Consulting Group. Tot això implica que amb la pandèmia es poden haver “perdut 20 anys en la cursa per tancar la bretxa de gènere” en l'àmbit laboral, segons el mateix informe.

De tot l'exposat en aquest article es deriva que hi ha gran urgència en que el sector públic **s'asseguri que la recuperació econòmica contribuirà a eliminar els obstacles que impedeixen**

la igualtat entre homes i dones, i que no contribuirà a reproduir-los o agreujar-los. Concretament, cal establir el Quart Pilar de l'Estat del Benestar, proveint serveis públics suficients i de qualitat per a l'educació de la primera infància i l'atenció a la dependència, garantint alhora que la feina ha de ser estable i amb jornades laborals a temps complet més curtes (35 hores setmanals en cinc dies). Els homes han d'assumir la meitat del total de les tasques de cures a la llar. L'alliberament de la dona és condició *sine qua non* per a la millora del benestar de les famílies i del conjunt de la societat. No és per casualitat que aquells països escandinaus siguin els que tenen menys desigualtats per gènere i per classe social, i que siguin els que presenten millors indicadors de qualitat de vida (veure el meu article, ["¿Cuál debería ser el objetivo de un proyecto emancipador? La relación entre las diferentes formas de explotación"](#)).

Bones passes en aquesta direcció

Un avenç molt important ha estat el gran increment de fons mobilitzats per expandir els serveis de dependència als **Pressupostos Generals de l'Estat que, sens cap mena de dubte, facilitaran la resolució d'alguns dels grans dèficits assenyalats en aquest article, resultat de la gran sensibilitat social de la Vicepresidència de Drets Socials i Agenda 2030 del Govern i el**

creixent pes de les forces progressistes a les Corts espanyoles.

Concretament, **aquest 2021, el “Pla de Xoc en Dependència 2021-2023” aporta un increment de 600 milions d’euros per la millora del finançament del Sistema per l’Autonomia i l’Atenció a la Dependència (SAAD), 238 dels quals provindran de l’Administració General de l’Estat i la resta de les CCAA.** A més, el Ministeri de Drets Socials i Agenda 2030 es compromet a dotar el sistema amb **quantitats similars durant els exercicis 2022 i 2023.**

Tot i que l’infrafinançament segueix sent important, aquest Pla **reverteix les retallades dels últims anys en l’àmbit de la dependència amb l’expansió pressupostària del 2021.**

L’objectiu d’aquest Pla és triple. Primer, reduir substancialment les llistes d’espera i els temps de tramitació de les sol·licituds; **segon, assegurar que les condicions laborals i professionals de les persones que treballen al SAAD siguin les adequades,** la qual cosa reverteix sobre la qualitat de l’atenció que reben les persones beneficiàries del sistema; i **tercer, introduir millores en els serveis i prestacions per garantir l’adequada atenció a les persones dependents,** preferiblement mitjançant serveis professionals de qualitat. Aquest finançament hauria de donar peu a un nou disseny dels serveis a les persones dependents, establint un sistema públic d’atenció a la dependència, amb serveis suficients i de qualitat i condicions laborals dignes per a les persones que treballen i treballaran en aquest sector, la qual cosa també hauria de passar als serveis

d'atenció i educació a la primera infància, que també haurien de ser públics, suficients i de qualitat.

Hi ha una gran demanda d'aquests serveis

En només unes poques setmanes s'han aconseguit més de 1.000 signatures de personalitats de diferents sensibilitats polítiques i ideològiques, i d'associacions de la societat civil (des de moviments socials a sindicats) reclamant l'establiment d'aquest Quart Pilar de l'Estat del Benestar (veure www.cuartopilar.es). Aquestes expansions haurien de donar peu a **l'establiment del dret d'accés universal i individual als serveis d'ajuda a les famílies (principal component del Quart Pilar de l'Estat del Benestar) que, a més d'eliminar la sobrecàrrega de la dona i millorar el benestar de les famílies, facilitaria enormement la recuperació econòmica del país, essent una de les inversions públiques que crearien més ocupació.** Segons les investigacions més recents, aquests serveis serien font de **650.000 llocs de treball públics directes, sense comptar el gairebé mig milió addicional de llocs de treball indirectes. És a dir, més d'un milió de llocs de treball de qualitat en un moment d'extrema necessitat.** És fonamental que els ministeris responsables de la recuperació econòmica s'adonin que, a més de la urgent i **necessària revolució verda (amb el conseqüent New Deal verd) fa falta també una revolució social (amb el**

conseqüent New Deal social) a fi de reorientar l'economia espanyola. Queda clar que la revolució verda és urgent i necessària per poder garantir la supervivència de la humanitat al planeta, però no és menys urgent i necessari que es garanteixi la qualitat i el benestar dels éssers humans, que està molt lluny d'haver-se assolit. Espanya n'és un exemple.